

ביאליק על פי ידיעות אחרונות

לרגל הוצאה מחודשת של מבחר כתבי ביאליק בסדרת "עם הספר" של הוצאת ידיעות ספרים, פורסם בשבוע שעבר במוסף "7 ימים" של ידיעות אחרונות מאמר שבו "מברר הרב שי פירון", כלשון כותרת המשנה, "מי באמת היה המשורר הלאומי. האם היה סמל תחייתה של התרבות החילונית, או יהודי מאמין שראה בשבת ערך עליון".

לרב פירון אין ספק: ביאליק היה יהודי מאמין. ביאליק הנואם בערב שבת בפני קהל תל-אביבי מצטייר לרב פירון "כראש ישיבה זקן ורגיל המרצה בפני תלמידיו", תלמיד-חכם שהתמסר מנעוריו ללימוד הגמרא ו"מעולם לא עזב את בית המדרש".

מדוע עקר ביאליק בן ה-17 מזייטומיר לוולוז'ין? לדברי הרב פירון, הוא עשה זאת משום ש"לימוד קפדני ומחמיר הלם את אישיותו", ו"הוא ביקש למצות מתוך עצמו את היכולות הלימודיות ולהתעלות בתורה". הרב פירון מוכן להודות בחצי פה ש"לביאליק היו מניעים נוספים לבואו בשעריה של וולוז'ין", אבל כשביאליק נכנס לישיבה וגילה שלומדים בה אך ורק גמרא, "הוא נשאב אל עולם בית המדרש ושקע בלימודיו. כך קנה לו שם של למדן, וראה ברכה רבה במבחנים התקופתיים שהיו נהוגים בישיבה. ראשי הישיבה שיבחוהו ורוממוהו".

אז מדוע הפך ביאליק "לאדמו"רם של מבקשי יהדות חדשה, משוחררת, חופשית", כניסוחו של הרב פירון? ובכן, תדמיתו של ביאליק בעיני החלוצים החילונים נקבעה בין השאר, לטענת הרב פירון, בגלל "חברותו העמוקה עם ברדיצ'בסקי". כחברו של ברדיצ'בסקי, ביאליק נתפס "כמי שקרא תיגר על עולם האמונה והצליח לצאת מבית המדרש לחופשי". והרי רק ברדיצ'בסקי "קרא תיגר על עולם האמונה" – לא ביאליק (שכתב את "על השחיטה") – וכדי לטהר את שמו הטוב של ביאליק מן הכתם החילוני שדבק בו בגין "חברותו העמוקה" עם ברדיצ'בסקי, מציין הרב פירון שביאליק "היה בן בית אצל רבה של יפו, הרב קוק".

הרב פירון חותם את מאמרו במלים: "עולם הישיבות הציוניות של דורנו, פרי יצירתו של חברו לישיבת וולוז'ין – הראי"ה קוק, ופרי הגותו של בן משפחתו של ראש ישיבת וולוז'ין – הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק, מתייחס במשירין למצוקות העולות מתוך שיריו ומאמריו של ביאליק. זהו בית מדרש מקיף, רחב, עמוק ורלבנטי. ומתוך כל זאת עולה השאלה: לו חי כיום, לאיזה בית מדרש היה בוחר חיים נתמן ביאליק להצטרף?"

עד כאן הרב פירון, ונעבור לעובדות.

ב-1903 כתב ביאליק בן ה-30 ליוסף קלוזנר שכבר בנעוריו בז'טומיר נמאסו עליו לימודי הגמרא. "לימודי הגפ"ת [גמרא, פירוש רש"י, תוספות] נשנאו עלי לאט לאט. ראיתי שאין בהם תכלית ומטרה בחיים". הוא חלם ללמוד בברלין, בירת ההשכלה, ולהיעשות בה ד"ר לפילוסופיה. כהכנה לכך הלך לוולוז'ין, "מפני שכפי השמועה, לומדים שם בוולוז'ין, יחד עם התלמוד, גם שבע חוכמות ושבעים לשון, בגלוי ובסתר". לא כדי "להתעלות בתורה" הלך אליה, אלא כדי ללמוד קצת גרמנית, פילוסופיה, גיתא, שילר.

לאכזבתו המרה גילה ש"בוולוז'ין אין זכר לשבע חוכמות ולשבעים לשון. (...) כבשתי את כל תאוותי, חנקתי את כל רגשותי, ואלמד בלי הרף ובלי חשק. (...) הגמרא היתה לי לזרה, כאכילה גסה. (...) ואצא אחרי הרפתקאות ותחבולות, ושלא מדעת בני משפחתי וזקני, לאודסה, על מנת שאתקין עצמי שם לברלין".

הוא שהה בוולוז'ין שנה וחצי בסך הכל, ומתוך זה – רק בחצי השנה הראשונה למד בשיבה. את שאר הזמן השקיע בכתיבת שירים ובקריאת ספרי פילוסופיה ושיירה. משעה שהחליט שלא בוולוז'ין אלא באודסה יתקין עצמו לברלין, למד רוסיית בכוחות עצמו. כשתלמידי השיבה התנדדו מעל הגמרות, הוא התאמן בחדרו בתרגום שיר של לרמונטוב.

באשר ל"חברותו העמוקה" עם ברדיצ'בסקי: השניים נפגשו פעם אחת בחייהם, באוקטובר 1921 בברלין, כחודש לפני מותו של ברדיצ'בסקי. הארוע העיקרי בתולדות יחסיהם נרשם בדצמבר 1904, כשביאליק, שהיה אז העורך הספרותי של כתב העת "השילוח", סירב לפרסם סיפור של ברדיצ'בסקי.

ביאליק היה "חבר" של ברדיצ'בסקי כשם שהיה "בן בית" אצל הרב קוק, שכינה כרבה של יפו בשנים 1904-1914. בתקופה זו ביקר ביאליק בארץ ישראל פעם אחת ויחידה, באביב 1909. ביקורו הוקדש לסיורים בארץ ולפגישות עם נכבדי היישוב, ובהם הרב קוק. הרב פירון מכנה את הרב קוק "חברו [של ביאליק] לישיבת וולוז'ין" – ואיזה קורא לא יבין זאת כ"חברו לספסל הלימודים"? אבל הרב קוק סיים את לימודיו בוולוז'ין ארבע שנים לפני שביאליק הגיע לשם.

ובאשר לשמירת השבת של ביאליק: המשורר הלאומי עישן בשבת. "רואה אני בך שאתה משתומם לשמוע מפי דברי התפעלות על השבת, וסיגריה דולקת בפיי", אמר ביאליק לידידו הצעיר, המשורר ש' שלום. "ובכן, דע לך שהנני מבדיל הבדלה גמורה בין מה שאדם עושה בפרהסיה ובין מה שהוא עושה בחדרי ביתו".

וזה מה שהרב פירון אינו מסוגל לעכל. יהודי כמו ביאליק, שעזב את היהדות הרבנית כדי ליצור תרבות עברית שהיא היהדות הרלבנטית בעיניו, הוא האויב האמיתי של הרב פירון; אויב מסוכן הרבה יותר מן החילוני עם-הארץ המנותק מן היהדות, שאינו מציע אלטרנטיבה יהודית ליהדות הרבנית.

לכן תוהה הרב פירון, בהתנשאותו כי רבה, "לאיזה בית מדרש היה בוחר חיים נחמן ביאליק להצטרף" אילו חי היום. כלומר, ביאליק יכול רק "להצטרף" אל עולם הישיבות של הרב פירון – לא, חלילה, להקים עולם אלטרנטיבי של מוסדות לימוד ויצירה כמו "אוהל שם". הרב פירון מסוגל לדמיין את עצמו רק בתור מארח, לעולם לא כאורח. "בוא אלינו פעם", הוא שם לך יד פטרונית על הכתף, "תעשה אצלנו שבת". תוריד את היד.